

4. ЕКОНОМІКА, ПЛАНУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗЯХ

УДК 338.246.2:336.13 Доц. Т.В. Черничко, д-р екон. наук – Мукачівський ДУ

КРЕДИТНИЙ КАНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ МОДЕЛІ МОНЕТАРНОГО ТРАНСМІСІЙНОГО МЕХАНІЗМУ

Досліджено механізм монетарної трансмісії. Проаналізовано сучасне трактування економічної сутності механізму монетарної трансмісії. Визначено види кредитного каналу монетарного трансмісійного механізму. Особливу увагу приділено впливу каналу банківського кредитування на динаміку економічного розвитку України. Обґрунтовано особливості кредитних відносин, які виникають за участі кредитних установ. Шляхом дослідження впливу розширення або звуження обсягів кредитних ресурсів на динаміку економічного розвитку обґрунтовано ефективність монетарних інструментів державного регуляторного впливу.

Ключові слова: механізм монетарної трансмісії, банківський кредит, міжгосподарський кредит, державний кредит, кредитний канал.

Постановка проблеми. Кредитне розширення або звуження грошової маси країни відбувається за двома основними напрямками:

- внаслідок зміни кредитних відносин в умовах формування різних видів кредиту (міжгосподарського, банківського та державного) під дією ринкових механізмів;
- внаслідок зміни кредитних відносин під дією інструментів державного регуляторного впливу.

В умовах погіршення динаміки розвитку економіки України дедалі більшого значення набуває другий напрям розширення обсягів кредитних ресурсів, у якому вагомою є роль держави і тих інструментів, які нею застосовуються. Метою застосування цих інструментів є формування стійких взаємозв'язків та взаємозалежностей між інструментами державного впливу монетарного характеру та розвитком реального сектору економіки країни. Досягнення поставленої мети відбувається через кредитну систему країни та залежить від її дієвості, стійкості та довіри до неї з боку споживачів кредитних ресурсів.

Застосування інструментів державного регуляторного впливу разом з сукупністю кредитних відносин, які виникають внаслідок дії цих інструментів та реакцією реального сектору, формують кредитний канал монетарного трансмісійного механізму. Посилення фінансової кризи, зменшення рівня довіри до системи комерційних банків, а також уповільнення інвестиційної та споживчої активності потребують ґрунтовного дослідження ефективності механізму монетарної трансмісії в українській економіці, зокрема його кредитної складової.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ефективність монетарних інструментів державного регуляторного впливу на розвиток реального сектору досліджують представники різних економічних шкіл. Стимульований вплив експансіоністського типу грошово-кредитного регулювання сформульовано в працях Дж.М. Кейнса, П. Самуельсона, Б. Фельдерера, С. Фішера, М. Фрідмена, Дж. Хансена, Л. Харриса, Ш. Хомбурга й ін.

Дослідження монетарних чинників стимулювання економічного зростання здійснюють російські та вітчизняні економісти: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, С.Д. Дзюбик, О.В. Дзюблук, С.О. Кораблін, І.І. Лукінов, І.О. Лютий, В. Міщенко, С.Р. Моїсєєв, В.М. Опарін, О. Осауленко та ін.

Метою роботи є обґрунтування особливостей механізму монетарної трансмісії в українській економіці та його кредитної складової.

Виклад основного матеріалу. Кредитний канал монетарного трансмісійного механізму доцільно розглядати як частину загального трансмісійного механізму, спрямованого на забезпечення розширення інвестиційного та споживчого попиту, економічної активності в країні внаслідок розширення обсягів та спрощення доступу до кредитних ресурсів. Поняття трансмісійного механізму (transmission mechanism of monetary policy) вперше з'явилося в кейнсіанському аналізі з метою характеристики впливу зміни кількості грошей в обігу країни на величину ВВП та на середній рівень цін.

Аналізуючи причинно-наслідкову залежність між зміною кількості грошей в обігу, відсотковою ставкою за кредитами, обсягом інвестицій та величиною ВВП, Дж.М. Кейнс відзначив, що кінцева реакція обсягу національного виробництва та цінового рівня на короткотермінові зміни грошової маси досить обмежена, однак існують сильніші чинники впливу на величину інвестиційних витрат, ніж ставки процента. Саме тому він і надавав більшого значення заходам фіскального, а не монетарного характеру. Однак кейнсіанська школа підтримувала монетарні заходи за умови їх застосування з метою стабілізації економічного циклу [1].

Монетарна модель трансмісійного механізму значно коротша, ніж у кейнсіанській моделі. Гроші розглядаються як один з багатьох активів, що застосовуються для утворення майна: суб'єкти економічної активності у випадку необхідності скорочують власні грошові ресурси шляхом спрямування їх на придбання акцій, державних цінних паперів, об'єктів нерухомості, інших товарів довготермінового використання тощо. Результатом такого збільшення як споживчих, так і інвестиційних витрат є значне зростання сукупного попиту, що водночас призводить до зростання реального обсягу виробництва або прискорення зростання середнього рівня цін.

Сучасне трактування економічної сутності механізму монетарної трансмісії істотно відрізняється від класичного формулювання. Найчастіше його визначають як процес послідовної передачі імпульсів грошово-кредитної політики центрального банку на макроекономічні змінні [2, с. 11]. Ширшим є визначення монетарного трансмісійного механізму як відносин, що "... пов'язані з передачею змін у використанні інструментарію грошово-кредитної політики центрального банку на фінансову кон'юнктуру і в подальшому – на макроекономічні змінні, які відображають стан розвитку реального сектору економіки через складну сукупність каналів (ланцюгів проміжних змінних) та зв'язків прямої й зворотної дії" [3, с. 25]. Вагоме місце в зазначеній сукупності каналів монетарного трансмісійного механізму належить кредитному каналу.

Закладаючи в основу кредитного каналу ефективність кредитних відносин, доцільно визначити види кредитного каналу монетарного трансмісійного механізму (рис. 1).

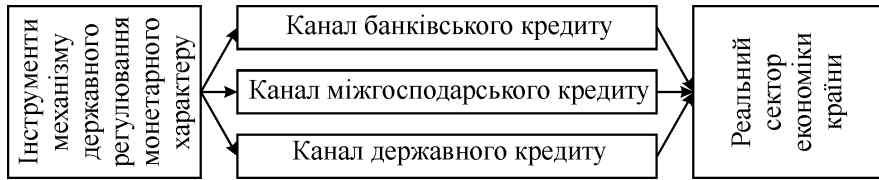

Рис. 1. Види кредитного каналу монетарного трансмісійного механізму

Дослідження змісту понять "канал банківського кредитування", "канал міжгосподарського кредитування" та "канал державного кредитування" потрібно провести шляхом визначення внутрішньої структури поняття, яке формується внаслідок виділення матеріально-речового змісту відповідного каналу і суспільно-економічної його форми.

В узагальненому вигляді матеріально-речовий зміст кредитних відносин – це позикова вартість у товарній або грошовій формах, а суспільно-економічна форма кредитних відносин визначається як відносини економічної власності між різними групами суб'єктів, пов'язані зі створенням позикової вартості та її споживанням з метою отримання додаткової економічної переваги. При цьому в різних видах кредитного каналу монетарного трансмісійного механізму зміст додаткової економічної переваги абсолютно специфічний: для банківського каналу вагомим є отримання прибутку у формі відсотка; для міжгосподарського кредиту – отримання економічного ефекту від прискорення обороту товарного та грошового капіталу; для державного кредиту – це отримання економічного або соціального ефекту від залучення додаткових позикових вартостей, сформованих (використаних) за участі держави як суб'єкта економічної діяльності.

У запропонованій класифікації в основу виділення видів кредитного каналу монетарного трансмісійного механізму закладено особливості суспільно-економічної форми кредитних відносин. З врахуванням змісту економічних (кредитних) відносин між різними групами суб'єктів виділено:

- канал банківського кредитування – передбачає участь у механізмі монетарної трансмісії кредитних установ (банківських та парабанківських). Матеріально-речовий зміст каналу банківського кредитування формують власні кошти кредитних установ, залучені ними на депозитні вклади від населення та суб'єктів господарської діяльності, міжбанківські кредити. Суспільно-економічною формою економічних відносин у межах каналу банківського кредитування є кредитні відносини між кредитними установами, з одного боку, і населенням та суб'єктами господарської діяльності – з іншого, в процесі формування і споживання позикової вартості. Саме за їх участі відбувається трансформація імпульсів монетарного характеру в кількісні параметри розвитку реального сектору економіки країни;
- канал міжгосподарського кредитування – пов'язаний з участю суб'єктів господарської діяльності і як позичальника, і як кредитотримувача. Матеріально-речовий зміст каналу міжгосподарського кредитування забезпечують власні надлишкові кошти суб'єктів господарювання (у грошовій формі відносин) та наявні товарно-матеріальні цінності (у товарній формі відносин). Суспільно-економічною формою каналу є сукупність кредитних відносин, пов'язаних із наданням товарного або грошового капіталу одними підприємствами іншим з метою отримання прибутку у вигляді відсоткових платежів або іншого виду доходу (можливим є отримання і доходу, який пов'язано з поліпшенням якісних характеристик

економічних угод). За цих умов вплив регулятивних заходів з боку держави має опосередкований характер, пов'язаний з визначенням умов та меж міжгосподарського кредитування;

- канал державного кредитування передбачає участь держави як суб'єкта господарювання у формуванні кредитних відносин. Матеріально-речовий зміст каналу державного кредитування формують державні або муніципальні позики, а також засоби їх реалізації (векселі, облігації тощо). Суспільно-економічною формою є кредитні відносини між державою, з одного боку, та населенням і суб'єктами господарювання – з іншого. Окрім формування монетарних імпульсів, пов'язаних із застосуванням заходів монетарної політики, держава може впливати на характеристики каналу шляхом розширення (звуження) кількісних параметрів кредитів, наданих державою.

Найбільш дослідженим видом кредитного каналу монетарного трансмісійного механізму є канал банківського кредитування, оскільки в більшості країн кредитні ресурси перерозподіляються саме через банківську систему. Обов'язковою умовою формування каналу банківського кредитування є участь у відносинах кредитної установи, яка створює позикову вартість переважно в грошовій формі. Надання переваги грошовій формі кредиту зумовлене переважно грошовою формою сучасної економіки та перерозподільним змістом кредитних відносин.

Загалом канал банківського кредитування визначається як механізм впливу діяльності банківських та парабанківських кредитних установ на тенденції економічного розвитку в країні (рис. 2).

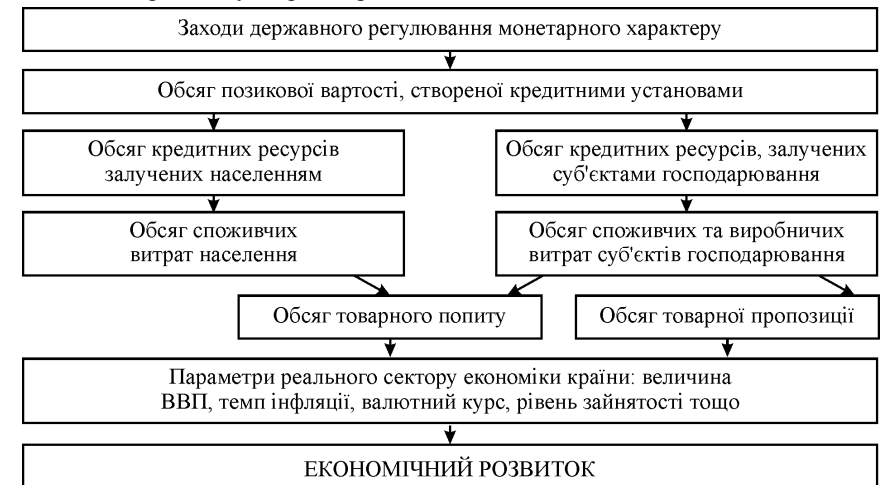

Рис. 2. Канал банківського кредитування монетарного трансмісійного механізму

У конкретизованому вигляді канал банківського кредитування пов'язаний з перенесенням банківськими та парабанківськими кредитними установами імпульсів, які створюються в межах механізму державного регулювання кредитних відносин, на обсяги попиту та пропозиції кредитних ресурсів, а також на показники розвитку реального сектору економіки країни.

В основу спрямованості та тривалості кредитних імпульсів закладено пріоритетні цілі державного управління економічним розвитком. За необхідності

стимулювання розвитку реального сектору економіки країни застосовується певний набір економічних, адміністративних та правових інструментів монетарного характеру, спрямованих на розширення пропозиції кредитних ресурсів, що забезпечує зростання обсягів грошової пропозиції та розширення доступу як для споживчого, так і для виробничого кредитування. Це виступає чинником стимулювання розвитку реального сектору економіки країни.

За умови порушення стабільності кредитних відносин та виникнення надлишкової пропозиції кредитних ресурсів, спрямованість дії інструментів державного управління сталим економічним розвитком змінюється, що певним чином стабілізує ситуацію між попитом та пропозицією кредитних ресурсів. Звуження можливостей суб'єктів господарювання щодо отримання кредитних ресурсів зменшує величину споживчих та виробничих кредитів, що уповільнює темпи економічного розвитку.

Оскільки найдієвішим є регулювання кредитної діяльності банківських установ, то найглибше монетарна трансмісія проявляється в межах каналу банківського кредитування.

Кредитні відносини, які виникають за участі кредитних установ, характеризуються значною різноманітністю. Насамперед доцільно виділити такі дві великі групи:

- кредитні відносини, пов'язані з формуванням ресурсів кредитних установ шляхом збільшення обсягів залучених вкладів та депозитів, випуску облігацій та векселів, міжбанківського кредитування;
- кредитні відносини, пов'язані з формуванням та використанням позикової вартості, створеної кредитними установами.

Під час формування ефективно діючого каналу банківського кредитування вагомим значення набувають кредитні відносини в межах другої групи, оскільки саме вони забезпечують зв'язок між створенням (зменшенням обсягів) позикової вартості кредитними установами та функціонуванням реального сектору економіки країни.

У межах цього каналу монетарного трансмісійного механізму можна виділити два варіанти монетарної трансмісії:

- формування каналу банківського кредитування як наслідок поліпшення ліквідності кредитних установ;
- формування каналу банківського кредитування як наслідок застосування інструментів експансіоністської або рестрикційної моделі монетарної політики центрального банку країни.

У першому випадку канал банківського кредитування спрацьовує внаслідок поліпшення економічної ситуації в країні і, як наслідок, поліпшення фінансового стану суб'єктів господарювання. Зростання рівня доходів та прибутків забезпечує розширення депозитних ресурсів кредитних установ, поліпшення їх ліквідності та виступає чинником розширення обсягів кредитних ресурсів. В умовах позитивного кредитного циклу це стимулює поліпшення економічної кон'юнктури та забезпечує економічний розвиток.

У другому випадку спонукальним чинником формування каналу банківського кредитування виступають інструменти монетарної політики центрального банку країни. Він спрацьовує тоді, коли кредитні установи реагують на заходи

монетарної політики центрального банку не зміною величини процентної ставки за депозитами і кредитами, а зміною обсягів кредитування. Розширення можливостей кредитних установ внаслідок зміни структури і спрямованості кредитних відносин призводить до збільшення обсягів виробничого та споживчого кредитування. Як наслідок, в економічних суб'єктів розширюються можливості щодо залучення додаткових ресурсів, що призводить до збільшення обсягів інвестиційних та споживчих витрат. За цих умов формування ефективного каналу банківського кредитування можливе лише в межах позитивного кредитного циклу. Якщо в країні з тих або інших причин формуються ознаки негативного кредитного циклу, то розширення обсягів кредитних ресурсів може призвести до формування неоптимальних структурних пропорцій, прискорення динаміки інфляційних процесів, девальвації національної валюти тощо (рис. 3).

Рис. 3. Варіанти формування каналу банківського кредитування монетарного трансмісійного механізму

Для формування в економіці країни дієвого каналу банківського кредитування необхідні три основні умови, сформульовані А. Кашьяп і Дж. Штейном [4].

Першою умовою є те, що після зменшення пропозиції кредитних ресурсів, наданих комерційними банками, економічні суб'єкти не повинні мати змогу повністю компенсувати це скорочення з інших джерел, наприклад шляхом запозичення у громадськості через облігації. Друга умова полягає в тому, що банки не повинні бути спроможні компенсувати скорочення обсягів депозитів, зумовлене зменшенням грошової маси, шляхом залучення коштів з інших джерел, таких як запозичення на фінансових ринках.

І нарешті, інституційна структура кредитного сектору повинна бути побудована так, щоб центральний банк міг контролювати кредити. Зокрема в багатьох

країнах центральний банк не може контролювати кредити, надані парабанківськими кредитними установами, що означає зниження загальної здатності впливати через кредит на розвиток реального сектору [5].

Висновки. Підсумовуючи дослідження каналу банківського кредитування монетарного трансмісійного механізму, можна зробити висновок, що його дія пов'язана з формуванням самогенеруючого механізму зв'язку активності на ринку банківського кредитування та активності в реальному секторі економіки країни.

Література

1. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж.М. Кейнс. – М.: Изд-во "Гелиос АРВ", 1999. – 352 с.
2. Каллаур П.В. Механизм трансмиссии денежно-кредитной политики в экономике Республики Беларусь / П.В. Каллаур, В.Н. Комков, В.А. Черноок // Белорусский экономический журнал. – 2005. – № 3. – С. 4-16.
3. Міщенко В. Монетарний трансмісійний механізм в Україні / В. Міщенко, А. Сомик // Вісник Національного банку України : журнал. – 2007. – № 7. – С. 24-27.
4. Кашьяп А. Денежно-кредитная политика и банковское кредитование / Анил Кашьяп, Джереми С. Штейн // National Bureau of Economic Research Working Paper, 1993. – № 4317. – April. [Электронный ресурс]. – Доступный с <http://www.nber.org/papers/w4317>.
5. New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. School, Home and Office Edition. 230,000 Entries. Danbury, ct. Lexicon Publications, Inc. – 248 p.
6. Моисеев С. Трансмиссионный механизм денежно-кредитной политики / С. Моисеев // Финансы и кредит : журнал. – 2002. – № 18. – С. 38-51.
7. Черничко Т.В. Основні канали української моделі монетарного трансмісійного механізму / Т.В. Черничко // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.1. – С. 211-216.

Черничко Т.В. Кредитный канал украинской модели монетарного трансмиссионного механизма

Исследован механизм монетарной трансмиссии. Проанализированы современные подходы к формированию экономической сущности механизма монетарной трансмиссии. Определены виды кредитного канала монетарного трансмиссионного механизма. Особое внимание уделено влиянию канала банковского кредитования на динамику экономического развития Украины. Обоснованы особенности кредитных отношений, возникающих с участием кредитных учреждений. Путем исследования влияния расширения или сужения объемов кредитных ресурсов на динамику экономического развития обоснована эффективность монетарных инструментов государственного регуляторного влияния.

Ключевые слова: механизм монетарной трансмиссии, банковский кредит, межхозяйственный кредит, государственный кредит, кредитный канал.

Chernicko T.V. The Credit Channel of Ukrainian Model of Monetary Transmission Mechanism

The monetary transmission mechanism is investigated. The modern interpretation of economic essence of the monetary transmission mechanism has been analyzed. The types of credit channel of monetary transmission mechanism have been defined. Particular attention is paid to the impact of a bank lending channel on the dynamics of the economic development of Ukraine. The peculiarities of credit relations arising from the participation of credit institutions have been substantiated. By means of study of the influence of expansion or restriction of credit resources on the dynamics of economic development, the effectiveness of monetary instruments of state regulatory impact is proved.

Key words: monetary transmission mechanism, bank loans, inter-economy credit, public credit, credit channel.

УДК 336.225.3

Ст. наук. співроб. М.І. Мельник, д-р екон. наук;
здобувач І.В. Леуцх – ІРД НАН України

ДОКУМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА У СИСТЕМІ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

Досліджено процеси організації та здійснення податкових документальних перевірок в Україні. На основі отриманих результатів дослідження, з метою пошуку шляхів переходу від примусового стягнення податків і зборів податковими органами до надання сервісних послуг з обслуговування платників податків, систематизовано рекомендації щодо організаційного механізму вдосконалення контрольно-перевірочної роботи вітчизняних податкових органів із врахуванням прогресивних сучасних тенденцій у контрольній сфері, зокрема шляхом активізації електронних форм документальних перевірок.

Ключові слова: податки, адміністрування податків, податковий контроль, податкова перевірка, документальна перевірка.

Постановка проблеми. Необхідність оцінювання фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання податковими органами зумовлена, насамперед, потребою зниження кількості та обсягів правопорушень у податковій сфері, забезпечення стабільності надходжень до бюджетів усіх рівнів, підвищення фіскальної ефективності податкової системи зі збереженням стимуляційного потенціалу податкової політики щодо ділової активності та економічного розвитку загалом.

Чи не найбільш ефективною з точки зору повернення до бюджету податкових зобов'язань внаслідок ухилення суб'єктами бізнесу від оподаткування є документальна податкова перевірка, проведення якої дає змогу органам контролю порівнювати податкову звітність, подану платниками податків, з фактичними даними щодо їх фінансово-господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Численні аспекти вивчення науково-практичних проблем організації та здійснення податкових перевірок відображено у низці праць вітчизняних дослідників, зокрема О. Даниленка [2], О. Найденко [10], М. Просолова [14] та ін. Однак труднощі підвищення ефективності контрольно-перевірочного процесу свідчать про те, що проблеми планування, організації та здійснення податкових перевірок, зокрема документальних, у теоретичному і практичному аспектах залишаються остаточно не вирішеними. Зокрема, особливої уваги заслуговує дослідження проблематики запровадження електронних документальних перевірок.

Метою роботи є обґрунтування теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій щодо удосконалення та покращення якості організації та проведення документальних податкових перевірок в умовах підвищення ефективності адміністрування податків в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з Податковим кодексом України предметом документальної перевірки є своєчасність, достовірність, повнота нарахування та сплати усіх передбачених Податковим кодексом України податків та зборів, а також дотримання валютного та іншого законодавства, зокрема щодо укладення трудових договорів, оформлення трудових відносин з працівниками (найманими особами), та яка проводиться на підставі податкових дек-